

Menyhárd Attila
(tanszékvezető egyetemi tanár, dékán, ELTE ÁJK)

Hatékony szerződésszegés

A jelen tanulmány a természetbeni teljesítés, a hatékony szerződésszegés, a kötbér és a lehetetlenülés összefüggéseire törekszik rámutatni, összekapcsolva olyan szerződési jogi alapintézményeket, amelyek nemcsak a szerződési jog társadalmi és gazdasági valóságával szembesítenek, de egyúttal a szerződési jog keretrendszerét is megadják.

A témaválasztás oka részben személyes, hiszen az Ünnepelettel közös beszélgetéseink, hozzászólásai, amiket halottam, és írásai, amelyeket olvastam, szakmai fejlődésem alapvető és meghatározó élményei közé tartoznak. Ebben, bármely témáról legyen is szó, négy elem mindig visszaköszön: a sohasem csökkenő szakmai alázat a válaszok keresésében, a rácsodálkozás öröme, a konzekvens törekvés a dogmatikai tisztaságra és a hit abban, hogy a jog, ideértve tudományos eredményeinket is, elsősorban a gyakorlat számára kell, hogy hasznos legyen. A polgári jog területén a tudomány és a gyakorlat kettősségében való gondolkodás nem lehet igazán hasznos törekvés, a tudomány irányítói nélkül azonban a gyakorlat is könnyen utat téveszt.

1. Általános megjegyzések

El kell fogadnunk, hogy a szerződések kikényszerítésére a szerződési jogi szabályozás és a bíróságok csak szűk körben képesek. A piaci szereplők számára a szerződés betartása vagy megszegése döntés kérdése, és racionális gazdasági döntésként mindig azt a megoldást választják, amelyik számukra alacsonyabb költséggel jár. Ez relativizálja a jog szerepét a szerződések kikényszerítésében. A kötelezettségek teljesítésének fő motivációja és ösztönzője nem a jogi szabályoknak való megfelelés, hanem a piaci szereplők azon törekvése, hogy potenciális üzleti partnereik *bizalmát megőrizzék*.¹ A szerződési jog korlátozott szerepe a szerződések kikényszerítésében azonban korántsem teszi feleslegessé a szabályozást. A jogosult ugyanis számíthat arra, hogy a kötelezett a nemteljesítése esetén futja a szerződésszegés következtében őt sújtó hátrányos jogkövetkezmények kockázatát, még ha ezeknek a kockázatoknak a visszatartó ereje korlátozott is. Ezek a hátrányos következmények abból fakadnak,

---

¹ COLLINS, Hugh: *Regulating Contracts*. Oxford, 1999. 98. skk. o.

hogy a jogosult igénybe vehet olyan szerződési jogi eszközöket (jogintézményeket), amelyek a szerződésszegő kötelezettet szankcióként sújtják. A jog által a sérelmet szenvedett fél részére biztosított eszközök egy része a szerződés kikényszerítésére irányul, míg másik részük represszív jogkövetkezményt kilátásba helyezve ösztönzi a kötelezettet a teljesítésre. A szerződésszegés szankciórendszerének tárgyalása kapcsán ritkán kerül középpontba az a jogosultság, amelyet a jog a jogosultnak biztosít kötelezetti késedelem esetén a *teljesítés követelésére*. Ez a rendelkezés azonban minden jogrendszer szerződési jogának paradigmaticus tétele, amelyhez szorosan kapcsolódik a hatékony szerződésszegés problémája, és amely egyúttal támpont a szerződésszegés jogkövetkezményeinek elemzéséhez is.

2. Természetbeni teljesítés és a hatékony szerződésszegés

A kérdés, hogy a szerződő félnek joga van-e olyan kötelezettség teljesítését követelni, amely nem pénz fizetéséből áll, a szerződés és a szerződési jog lényegéhez és alapjaihoz vezet el. A kérdésre a válasz, melyet minden jogrendszerben meg kell adni, nyújtja az *alapvető keretrendszert* a szerződés koncepciójához, valamint a jogvédelem és a szerződés megszegésének szabályozásához. A szerződés kötőereje és a *pacta sunt servanda* elve képezi a szerződési jog alapját. A szerződések *jogilag kötelező ígéret*ek, és a szerződéses ígélet lényege annak *kikényszeríthetősége*. Hogy a kikényszeríthetőség (és ezzel a szerződés) valójában mit jelent, az attól függ, hogy a szerződés megszegése esetére a jogrendszer milyen jogi eszközöket biztosít a jogosult teljesítéshez fűződő érdekeinek a védelmére. Ebből a szempontból fogalmi ellentét, illetve következtelenség áll fenn a szerződés és szerződési jogunk értelmezésében. A *pacta sunt servanda* elvét alapul véve arra a szükségszerű következtetésre kell jutnunk, hogy a szerződési ígéreteknek természetben, azaz *pontosan azzal a tartalommal* kell kikényszeríthetőknek lenniük, amellyel azokat vállalták, amennyiben ez fizikailag lehetséges, és a sérelmet szenvedett fél ezt kéri. A kötelezettséget annak pontos tartalma szerint kell teljesíteni, bármilyen szolgáltatásra (valamely dolog adására, tevékenységre, tevékenységtől való tartózkodásra vagy más magatartásra) is irányul. Ezzel szemben a piaci feltételek és a *piaci paradigma* szerint a szerződés kötőereje csak annyit jelent, hogy ha a kötelezett nem teljesíti a szerződéses kötelezettségét, akkor *köteles kártérítést fizetni* a jogosultnak, de nem marasztalható a szerződés természetbeni teljesítésére. A piaci paradigma ugyanis arra épül, hogy a kötelezett nemteljesítése esetén a szolgáltatást a jogosult a piacon be tudja szerezni (fedezeti ügylet), és a *fedezeti ügylet*, valamint a szerződéses ár közötti különbözet *kártérítésként* való érvényesítésével a *jogosulti érdek megfelelő védelmet kap*. Ez a *kiindulópont támogatja a hatékony szerződésszegést*, amennyiben megengedi, hogy a kötelezett a teljesítés megtagadásával szabaduljon a teljesítés alól, azzal, hogy

a jogosult kárát megtéríti. Ha ugyanis a kötelezettnek a szerződészegéssel szerzett többlethasználata meghaladja a jogosult kárát, *a kötelezett a jogosult kárának megtérítésével a saját hasznát növeli, miközben a jogosult helyzete nem romlik*. Ha azonban a kötelezettséget annak pontos tartalma szerint (*természetben*) kell teljesíteni, a kötelezett a teljesítésre irányuló kötelezettséget *nem tudja kártérítéssel megváltani* akkor sem, ha ez számára végeredményben kedvezőbb helyzetet eredményezne. A szerződés természetbeni teljesítésének követelhetősége így nemcsak egy modell választásának kérdése, hanem egyúttal a szabályozásban és a bírói gyakorlatban is tükröződő *alapérték és jogi keretrendszer* választását is jelenti. Ennek kapcsán belátható lesz az is, hogy a Ptk. 6:154. § (1) bekezdésének első fordulata, amely szerint a kötelezett késedelmének elsődleges jogkövetkezményeként a jogosult követelheti a teljesítést, a szerződési jog *paradigmatikus szabálya*, amely nem a jog belső logikájának szükségszerű következménye, hanem tudatos értékválasztást tükröz. Mivel a természetbeni teljesítés alkalmazhatósága szorosan kötődik a hatékony szerződészegéshez, ezért a két problémát együtt tárgyaljuk.

3. Természetbeni teljesítés

A kontinentális (így a magyar) jogász számára magától értetődő lehet, hogy a jogrendszerben a szerződéses ígélet teljesítése természetben követelhető. Ez azt jelenti, hogy ha a fél nem teljesíti a kötelezettségét, nincs lehetősége arra, hogy a kötelezettségét kártérítéssel váltsa meg. A Ptk. szerződési koncepciója azon az elven nyugszik, hogy a szerződés megszegésének elsődleges jogkövetkezménye a természetbeni teljesítés: ha a kötelezett nem tartja be szerződéses ígéletét, a szerződés kötőerejénél fogva a jogosult a bíróságtól a szerződés teljesítésének kikényszerítését követelheti. Anélkül, hogy részletes jog-összehasonlító elemzésekbe merülnénk, érdemes rögzíteni, hogy ebben a vonatkozásban két modell és ennek megfelelően két tipikus megoldás lehetséges. Az egyik az európai kontinentális jogok megoldása a természetbeni teljesítés általános szabályával, a másik az angol *common law* azzal, hogy a kötelezett szerződészegése a jogosult kártérítési igényét nyitja meg, de a jogosult a szerződés természetben való kikényszerítését (*performance in kind vagy specific performance*)² nem követelheti. Ezt az alapállást a természetbeni teljesítés (*specific performance*) kivételes elrendelhetőségével az *equity* írta felül, és ennek eredményeként alakult ki az angol szerződési jog mai keretrendszere. A bírói gyakorlat által kifejlesztett kivételeik által mind a kontinentális jogok, mind pedig az angol jog ugyanazt a végső megoldást éri el, ez azonban nem változtat a két megközelítésmód

² GYEVI-TÓTH Judit: Az angol specific performance. In HARMATHY Attila (szerk.): *Jogi tanulmányok 1996*. Budapest, 1996. 9–34. o.

modellértékén és azon, hogy a két modell következményeinek a belátása mind az elméletet, mind a gyakorlatot fontos felismerésekre és következtetésekre vezetheti.

A teljesítés kikényszerítése nemcsak a magyar, de például a német magánjognak is alapvető szabálya. A BGB 241. §-a szerint a hitelező követelheti az adóstól a teljesítést, ami azt jelenti, hogy a jogosult az esedékes teljesítést általános szabályként a bíróság előtt követelheti, függetlenül a szerződés típusától vagy a szerződéses kötelezettség természetétől. Vannak fontos kivételek, beleértve azt a helyzetet is, amikor a teljesítés lehetetlenné válásáért az adós a felelős, amikor a természetbeni helyreállítás nem megfelelő a hitelező kárpótlására, vagy amikor észszerűtlen erőfeszítéseket vagy költségeket jelentene, hogy a hitelezőt olyan helyzetbe hozzák, mintha a szerződést meg sem kötötték volna. Ebben a modellben tehát a jogosult számára az elsődleges jogvédelmi eszköz a szerződés teljesítésének követelése, amely alól a jog kivételeket is elfogad.³

A másik tipikus megoldás az angol *common law*, amely ebben a kérdésben teljesen más utat követ, és ami egyébként hasonlít a korai római jogi megoldásra. A *common law* szerint, ahogy Holmes is megfogalmazta, a jogi kötőerővel bíró ígéret egyetlen általános következménye, hogy a jog kártérítés fizetésére marasztalja a kötelezettet, ha az az ígéretét nem teljesíti.⁴ A természetbeni teljesítés csak méltányossági jogorvoslatként vált elérhetővé a *Court of Chancery* jogfejlesztő gyakorlatával. Az angol jogban a természetbeni teljesítés korai története – Simpson szavaival élve – különösen homályos, és a 15. század közepére nyúlik vissza, amikor konzekvensen a földbirtokokra irányuló adásvételi szerződések esetében rendelték el a szerződések természetben való teljesítését (*performance in kind*).⁵ A Kancellária Bírósága sosem fejlesztett ki egységes elméletet és nem adott világos útmutatást a természetbeni teljesítés követelhetőségéhez. Valószínűnek tűnik, hogy a lordkancellár ezt a jogvédelmet (*remedy*) pusztán azért adta meg, mert a jó lelkiismerettel látta összhangban lévőnek ezt megtenni; sosem alakult ki olyan gyakorlat, amely általános szerződésszegési jogkövetkezménnyé tette volna a természetbeni teljesítést. A *specific performance* megítélése az eset körülményeihez igazodva változó volt és kivételes maradt.⁶ Az angol jogban a természetbeni teljesítés követelhetőségének kialakulása annak természetét is determinálja: a természetbeni teljesítés diszkrecionális jogi eszköz maradt, amelyet akkor rendelnek el, ha a felperes kéri, és a bíróság úgy dönt, hogy a felperes számára az adott helyzetben ezt megadja. A felperesnek nincs (soha nem is volt) alanyi joga a természetbeni teljesítés követelésére.⁷ A ter-

---

³ TREITEL, Guenter H.: *Remedies for Breach of Contract – A Comparative Account*. Oxford, 1988. 45. o.

⁴ HOLMES, Oliver Wendell: *The Common Law*. Boston, 1881. 301. o.

⁵ SIMPSON, A. W. Brian: *A History of the Common Law of Contract*. Oxford, 1975. 595. o.

⁶ JONES, Gareth – GOODHART, William: *Specific Performance*. 2nd ed. London etc., 1996. 6. és 8. o.

⁷ JONES – GOODHART: i.m. 2. o.

mészetbeni teljesítés elrendelésének a kártérítésre marasztaláshoz képest van néhány többletfeltétele: nem rendelhető el természetbeni teljesítés, ha a kártérítés adekvát jogkövetkezmény; ha a kötelezettség teljesítése ellenőrzést kíván meg; illetőleg ha az elrendelése valamely, csak személyesen nyújtható szolgáltatás megtételére kényszerítene az alperest.⁸ Inadekvát ugyanakkor a kártérítés, és indokolt a természetbeni teljesítés elrendelése, ha a szerződés tárgya egyedi ingóság, föld, vagy olyan jószág, amely alternatív forrásból nem szerezhető be, ha a felperes olyan kárt szenved, amelyet nehéz vagy lehetetlen lenne pontosan meghatározni, illetőleg ha az alperes nincs abban a helyzetben, hogy kártérítést fizessen. Vitatott ugyanakkor, hogy a gyakorlat indokoltan tekinti-e az ellenőrzés szükségességét a természetbeni szolgáltatás korlátjának; úgy tűnik, inkább az a valós kérdés, hogy a teljesítendő kötelezettség világosan meghatározható-e, vagy sem.⁹

A Ptk. 6:34. §-ában foglalt rendelkezés szerint a *szolgáltatást a kötelelem tartalmának megfelelően* kell teljesíteni. Ez a rendelkezés megalapozza a teljesítés szabályainak alapvető elveit, amelyet a korábbi magyar jogban a „*realis teljesítés*” elvnek is neveztek. A Ptk. általános szabálya a természetbeni teljesítés, amelyet kifejezetten biztosít a kötelezetti késedelem elsődleges jogkövetkezményét meghatározó azon rendelkezés, amely szerint kötelezetti késedelem esetén a jogosult követelheti a szerződéses kötelezettség teljesítését [6:154.§ (1) bekezdés]. A kártérítés akkor válthatja fel a teljesítés kikényszerítését, ha a természetbeni teljesítés lehetetlen vagy a jogosult érdekeivel ellentétes. Az 1959-es Ptk.-ban azonos tartalommal már korábban is megfogalmazott elv mögötti eredeti gondolat az volt, hogy ez áll összhangban az állami beavatkozásra és tervezésre épülő gazdaság követelményeivel, illetőleg ennek érvényesülését követeli meg a források szűkössége is. Az 1968-as gazdasági reform után az elvet nem vetették el, de egy új megközelítésű értelmezést kapott; ez az új jelentés lett a természetbeni teljesítés általános elve, amelyet a Ptk. továbbra is megőrzött.

A természetbeni teljesítés alapvető szabálya a Ptk. más rendelkezéseiben is megjelenik. A Ptk.-ban a szerződés megszegése esetére biztosított jogkövetkezmények rendszeréből és rendelkezéseiből következik, hogy ha a teljesítés lehetlenné válik, a felelős fél köteles a másik félnek kártérítést fizetni. Ez azt jelenti, hogy a *lehetetlenülés kizárja a természetbeni teljesítést*. Ha a teljesítés lehetséges, de az adós késedelemben van, a hitelezőnek joga van a teljesítés kikényszerítését követelni, vagy elállhat a szerződéstől. Ha az adós megtagadja a kötelezettsége teljesítését, a hitelező választhat a késedelem (a teljesítés követelése) és a lehetetlenülés következményei (kártérítés követelése vagy természetbeni teljesítés) között. Ha a fél szerződéses

⁸ BEALE, Hugh: *Remedies for Breach of Contract*. London, 1980. 126. o.

⁹ BEALE, Hugh: *Adaptation to Changed Circumstances, Specific Performance and Remedies – Report on English Law*. In HARMATHY, Attila (ed.): *Binding Force of Contract*. Budapest, 1991. 7–24. o., 16. o.

kötelezettsége jognyilatkozat megadása, azt a bíróság az ítéletével pótolhatja. A jognyilatkozat *ítélettel való pótlása* a szerződésszegés jogkövetkezményei körében a *természetbeni teljesítésre marasztalás speciális formája*.

A szerződésszegés esetére a jogosultnak biztosított jogvédelmi eszközök fő célja, hogy a jogosultat olyan helyzetbe hozzák, mintha a kötelezett a kötelezettségét teljesítette volna. Két lehetséges módon lehet elérni ezt a célt: az egyik, hogy a szerződészegő felet kötelezi a bíróság teljesítésre, a másik pedig a kártérítés fizetésére való marasztalás. Erős érvek szólhatnak mindkettő mellett és ellen is gazdasági és elméleti síkon, illetőleg a gyakorlatban egyaránt; a szerződéses kötelezettség természete, a helyettesíthetőség, a kártérítés indokoltsága és az adós személyes szabadságának tiszteletben tartása erős szempontok lehetnek annak eldöntése során, hogy melyik lehet az adekvát következmény.

4. A jogkövetkezmények morális aspektusa

A szerződések kötőerejének alapelve, a *pacta sunt servanda* tétele *morális tartalmat* hordoz, amennyiben az *ígéretnek betartásához* fűződő elvárás a társadalmi létünk alapvető értékei és követelményei közé tartozik. Így valószínűleg önmagában is helyesnek kell tekintenünk, hogy a szerződéseket már csak amiatt is be kell tartani, hogy ígéretnek minősülnek. Az a jogi értékválasztás, hogy a kötelezett kivásárolhatja-e a kötelezettségét kártérítés fizetésével, vagy meg kell tartania az ígéretét, *morális üzenetet* is hordoz. Ez a morális tartalom független attól, hogy a jogosultnak is jó oka lehet arra, hogy a szerződéses ígéret teljesítésére mint egyfajta ellenértékre a saját kötelezettségének teljesítése fejében igényt tartson. A természetbeni teljesítés követelményének *hiánya* a társadalomban *a kölcsönös bizalom csökkenéséhez* is vezethet, mivel a jogosult érdekei az esetek nagy részében valószínűleg pénzfizetéssel nem kompenzálhatók teljesen. Azt hiszem, mindannyian fel tudunk idézni számos olyan esetet, amikor valaki különleges okokból és érdekből megvásárolt valamit, amit nem lehetett volna kielégítően helyettesíteni az ígéret teljesítésének nettó nyereségével, vagy a helyettesítő szolgáltatás árának kifizetésével. Ez egyszerűen azért van, mert sok olyan ügylet kötöttik, amelyben a feleknek nem kizárólagos célja a profit szerzése. A teljesítés természetbeni kikényszerítésének lehetősége nélkül ezekben az esetekben a jogosult nem számíthatna arra, hogy a bíróság előtt követelheti azt, amit kialakított.

Ahogy Fried érvel, a szerződéses ígéreteket a társadalmi konvenciók szélesebb kontextusába is helyezhetjük azzal, hogy „a kötelezettség moralitása az ígéretet olyan eszköznek tekinti, amit szabad, erkölcsös individuumok tesznek kölcsönös bizalmuk előfeltételeként. A kötelezettség moralitása általános kötelezettséget támaszt az ígéret megtartására, amiből a szerződéses kötelezettség csak egy speciális eset, amely-

ben meghatározott ígéretek nemcsak erkölcsi, hanem jogi erőt is nyernek. A szerződés elsősorban egy ígéret, ezért a szerződést elsősorban azért kell betartani, mert az ígéretet be kell tartani”.¹⁰

A kereskedelmi ügyletekben ugyanakkor az esetek többségében a jogosult érdeke pénzzel kompenzálható, akár azzal, hogy fedezeti vétellel fedezi a szükségleteit, és a többletköltségért kártérítést kap, akár azzal, hogy a veszteségét a kötelezettől kapott kártérítés fedezi. Feltételezhető, hogy a szerződés megszegésére biztosított jogkövetkezmények funkciójának és céljának fényében a természetbeni teljesítés a kompenzáció megfelelő módja, mivel ez biztosítja a jogosult számára a teljesítést azért, ami- ben megállapodott. Másrésztől azonban a természetbeni teljesítésnek vannak a jogrendszerben általánosan alkalmazott korlátjai is. Az egyik ezek közül abból ered, hogy a bíróságok próbálják elkerülni az erőforrások pazarlását, és vonakodnak elrendelni a természetbeni teljesítést, ha a teljesítés ellenőrzése túl nehéznek bizonyulna. További korlát a személyes szabadság védelmének korlátja lehet. Ez abban az esetben merülhet fel, ha a szerződés teljesítése *személyes tevékenységgel* nyújtandó szolgáltatást foglal magában.¹¹

5. A hatékony szerződésesség

A hatékony szerződésesség problémája nagyon szorosan kötődik a természetbeni teljesítéshez, ugyanis a *természetbeni teljesítés követelésének joga megakadályozza a hatékony szerződésességet*. A gazdasági elemzés szempontjából nézve a szerződés megszegése az adott esetben előnyösebb lehet, mint a szerződés teljesítése. A *szerződésesség hatékonyabb, mint a teljesítés, ha a teljesítés költségei meghaladják a felek által elérhető előnyöket*. Erről van szó akkor, ha a szerződésességről való döntés *Pareto*-hatékony, azaz legalább az egyik fél helyzete javul, miközben a másiké nem romlik.¹² A közgazdasági racionalitás és a társadalmi jólét növelése szempontjából a *szerződés megszegése nemcsak megengedett, hanem kívánatos is*, ha a szerződés-szegő fél a szerződés teljesítéséhez képest más jövedelmezőbb lehetőséget talál, feltéve, hogy képes a sérelmet szenvedett felet kárpótolni (*Kaldor–Hicks*-hatékonyság). A szerződésesség megengedhetőségének előfeltétele, hogy a szerződés-szegő kötelezett kész és képes is arra, hogy a jogosult elmaradt vagyoni előnyét kártérítéssel kompenzálja, ugyanakkor képes a teljesítéshez képest alternatív lehetőségből adódó nyereség realizálására is.

¹⁰ FRIED, Charles: *Contract As Promise*. Cambridge etc., 1981. 17. o.

¹¹ COLLINS, Hugh: *The Law of Contract*. 2nd ed. London etc., 1993. 392. o.

¹² TREBILCOCK, Michael J.: *The Limits of Freedom of Contract*. Cambridge etc., 1997. 142. o.

A hatékony szerződésszegés paradigmaticus helyzete jól érzékelhető Linzer négyszereplős példájából. Tételizzük fel, hogy Athos egy olyan, faipari termékeket készítő üzem tulajdonosa, amelynek több párhuzamos szállítása is fut. Szerződést köt Porthossal, amelyben vállalja, hogy Porthos számára leszállít 100 000 darab széket, székenként 10 000 Ft vételár fejében. Athos haszna székenként 2000 Ft, azaz összesen 200 000 000 Ft. Mielőtt a székek gyártását Athos megkezdené, megkeresi őt Aramis, aki asztalokat forgalmaz. A környéken több olyan cég is van, amelyik székeket gyárt, de asztalok készítését csak Athos cége vállalja. Aramis azt az ajánlatot teszi Athosnak, hogy ha Athos leszállít neki 50 000 db asztalt, fizet neki asztalonként 40 000 Ft-ot. Athos az asztalokat 25 000 Ft bekerülési költségen gyártja. Így a haszna a teljesen szerződésen 750 000 000 Ft lenne. Mind a két szerződés teljesítéséhez nincs meg a kapacitása, így Aramisszal csak akkor tud szerződést kötni, ha megszegi a Porthossal kötött szerződését. Porthos fog találni egy másik gyárat, amelyik legyártja neki a székeket, például D'Artagnanét. D'Artagnan vállalja is a székek legyártását, de 20%-kal magasabb áron adja őket Porthosnak, mint amire Athos szerződött vele. Mivel új gyártót kellett keresni, Porthosznak további költségei is felmerültek, és mivel a székekhez később jut hozzá, a saját vevői felé is késelembe esik, akiknek kártérítést kell fizetnie. Mindennek eredményeként, Athos szerződésszegése következtében Porthos összesen 300 000 000 Ft veszteséget szenved el. Ha Athos úgy dönt, hogy a Porthossal kötött szerződést nem teljesíti, ugyanakkor Aramis ajánlatát elfogadja, és neki szerződészerűen szállít, miközben Porthos kárát mind megtéríti, még mindig 450 000 000 Ft haszna marad. Ez kétszerese annak, amit a Porthossal kötött szerződésből keresett volna. Athos tehát akkor dönt racionálisan, ha a Porthossal kötött szerződést megszegi, és Aramisszal köt szerződést.¹³ Ez van összhangban a társadalmi jólét növelésének céljával is.

Még ha vannak is erős érvek a hatékony szerződésszegés megengedésével szemben,¹⁴ a hatékony szerződésszegés a kereskedelmi ügyletekben egészen logikus és bizonyos értelemben elkerülhetetlen. A doktrína egyik legerősebben vitatott korlátja az a feltételezés, miszerint a pénzbeli kompenzációban a felek összes preferenciáját és érdekét ki kell fejezni, és figyelmen kívül hagyja, hogy vannak *idioszinkratikus* (nem piaci) értékek és preferenciák. Ezek pénzben nem fejezhetőek ki. Ebből következik, hogy a hatékony szerződésszegés hasznos lehet a kereskedelmi ügyletekben, ahol többnyire a sérelmet szenvedett fél érdekei pénzben kielégíthetők, és ahol az esetek többségében a helyettesítő teljesítés is elérhető a piacon. Ezért Linzer kétlép-

---

¹³ LINZER, Peter: On the Amorality of Contract Remedies – Efficiency, Equity, and the Second Restatement. *Columbia Law Review*, 81. (1981) 1., 111–139. o., 115. o.

¹⁴ Például hogy olyan egyoldalú, együtt nem működő attitűdre ösztönöz, amely idegen a szerződések polgári világától, és megfosztja a jogosultat attól, hogy a szerződés újratárgyalásával részesüljön abból a haszonból, amelyhez a kötelezett hozzájut az alternatív üzleti lehetőség választásával, amelyet a természetbeni teljesítés elve kikényszerítene. TREBILCOCK: i.m. 142. o.

csős tesztet javasol annak eldöntésére, hogy adott esetben a természetbeni teljesítést vagy pénzbeli kompenzációként kártérítést helyes-e elrendelni. E teszt alapján a bíróságnak az egyes esetekben össze kellene hasonlítania a kártérítés hatékonyságát a természetbeni teljesítés melletti érvekkel, különös figyelmet fordítva az egyéni érdekekre.¹⁵ A kereskedelmi ügyletekben, beleértve a helyettesítő árukat, ez a pénzbeli kártérítés előnyben részesítéséhez fog vezetni a természetbeni teljesítéssel szemben, míg a nem kereskedelmi ügyletekben az összevetés, a jogosult idioszinkratikus értékei miatt, arra a felismerésre vezethet, hogy a pénzbeli kártérítés kevésbé hatékony, mint a természetbeni teljesítés.¹⁶

A hatékony szerződésszegés doktrínája elleni további érv, hogy önmagában a teljesítés természetbeni kikényszerítésének általános szabálya sem kevésbé hatékony megoldás; ez pusztán az aktuális tranzakciós költségeken múlik. A felek a szerződés megkötése után is megállapodhatnak abban, hogy a jogosult a szerződés megszüntetéséhez vagy módosításához hozzájárul, és ennek fejében a szerződést megszegő kötelezett megfelelő kompenzációt fizet a jogosultnak, mintegy a nemteljesítés, illetőleg a módosítás ellenértékeként. A felekre kell bízunk, hogy így tegyenek, és nem tűnik szükségesnek, hogy az ügylet a bíróság elé vagy a jogi szabályozás szintjére kerüljön. A természetbeni teljesítés elvének a valós következménye tehát csak annyi, hogy a szerződés újratárgyalására ösztönöz,¹⁷ és ezzel lehetővé teszi a kötelezett alternatív választásával járó haszon megosztását a jogosult és a kötelezett között. Macneil szerint, ha az alku lehetőségét feltételezzük a felek között (ami rendszerint igaz), és nem számolunk a tranzakciós költségekkel, sem a természetbeni teljesítés, sem a hatékony szerződésszegés elve nem vezet az erőforrások hatékonyabb felhasználására a másikkhoz képest. Az, hogy a kártérítés vagy a természetbeni teljesítés hatékonyabb, a relatív tranzakciós költségektől függ.¹⁸

A hatékony szerződésszegés elvének gyengeségei ellenére a gazdasági elemzés – ahogyan Collins hangsúlyozza – legalább két fontos tényre mutat rá. Az egyik az, hogy az általános társadalmi jólét nőni fog, ha a hatékony szerződésszegés megengedett. A jog, amennyiben hatékony akar lenni, nem törekedhet a szerződés teljesítésének a kikényszerítésére olyan helyzetben, amelyben a kötelezett a szerződésszegés mellett dönt, feltéve, hogy a kötelezett a jogosultnak megfelelő költség-haszon számítás szerinti kártérítést fizet. A másik következtetés azt sugallja, hogy a jogi sankció célja szerint a szerződés megszegése eredményeként egyik fél sem kerülhet rosszabb

¹⁵ A magyar jog rendszerében a természetbeni teljesítés főszabálya miatt a gazdasági lehetetlenülés doktrínájának alkalmazásával ténylegesen a bíróságra jut ez a szerep. SZALAI ÁKOS: *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése*. Budapest, 2013. 152. o.

¹⁶ LINZER: i.m. 131. o.

¹⁷ Az újratárgyalás és a hatékony szerződés összefüggésére lásd SZALAI ÁKOS: *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése*. Budapest, 2013. 126. o.

¹⁸ MACNEIL, Ian R.: Efficient Breach of the Contract: Circles in the Sky. *Virginia Law Review*, 68. (1982) 5., 947–969. o. 957. o.

helyzetbe, így a kártérítésnek pontosan egyeznie kell a kötelezett által elszenvedett veszteséggel.

A természetbeni teljesítés elsődleges jogvédelmi eszközzé tétele a kereskedelmi ügyletek körében az önszegélyre ösztönöz, ami a piaci szereplők magatartását általában is jellemzi. Észszerűnek tűnik a természetbeni teljesítés megtagadása, ha a sérelmet szenvedett fél más forrásokból helyettesítő teljesítéshez juthat. Ez összhangban áll a szerződési jog olyan általános elveivel, mint az együttműködési kötelezettség, továbbá a jóhiszeműség és tisztesség követelménye. Vitatható, hogy olyan esetben, amikor a piacon van elérhető helyettesítő szolgáltatás, a teljesítés kikényszerítése mennyiben sértheti a *nemo suam turpitudinem allegans* alapvető tilalmát.

Figyelemre méltó, hogy a Bécsi Vételi Egyezmény a természetbeni teljesítés kapcsán kompromisszumos megoldást követ. Az Egyezmény 28. cikke szerint a bíróság nem köteles természetbeni teljesítésről rendelkezni, hacsak a bíróság a saját joga szerint nem tesz így hasonló, az egyezményben nem szabályozott adásvételi szerződések tekintetében. A *common law* és a kontinentális jogrendszerek közötti ellentmondás az Egyezmény előkészítése során feloldhatatlannak bizonyult. Ezért az a kompromisszum született, hogy az Egyezmény nem dönti el a természetbeni teljesítés problémáját, hanem a *lex fori* és a bíróságokra bízta azt. Az Egyezménynek ez a rendelkezése két síkon is értelmezhető. Az egyik értelmezési sík szerint a bíróság nem kötelezhető a természetbeni teljesítés elrendelésére, ha ugyanolyan esetben a hazai magánjog szerint nem kell így tennie. A másik értelmezés alapján a bíróságnak figyelembe kell vennie, hogy a polgári eljárási szabályok nem az alkalmazandó anyagi magánjog szabályait követik a természetbeni teljesítés elrendelhetősége kapcsán. Bármelyik értelmezés elfogadása esetén nyilvánvaló, hogy az Egyezmény a *common law* és a kontinentális jogrendszerek közötti különbségből adódó feszültséget a *lex fori* indikatív szabályozásával tudja lehetővé tenni, és nem nyújt önálló anyagi jogi megoldást.¹⁹

6. A választás releváns szempontjai: természetbeni teljesítés vs. kártérítés

Ha számba vesszük a következményeket, és meg szeretnénk fogalmazni néhány pillért az optimális megoldáshoz, álláspontom szerint a következő szempontokat kell figyelembe venni:

---

¹⁹ SÁNDOR Tamás – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi Adásvétel*. Budapest, 2005. 170. o., kommentár az Egyezmény 28. cikkéhez (nr. 4.).

i.) a szerződés kötelező ereje és a szerződéses ígéret megtartásának követelménye társadalmi konszenzuson alapul, magában foglal erkölcsi értékeket és a társadalom szélesebb kontextusában értelmezendő;

ii.) a szerződési jog a piaci paradigmához kötött, tehát a hatékonyság olyan, fontos tényező, amit a jognak biztosítania kell;

iii.) a természetbeni teljesítés lehet a szerződésszegés jogkövetkezménye,²⁰ de kell, hogy a teljesítés kikényszerítésének legyenek korlátjai;

iv.) a természetbeni teljesítés az elsődleges jogkövetkezmény, ha a kártérítés inadekvát eszköz a jogosulti érdek védelmére;

v.) egyedi szolgáltatás esetén a természetbeni teljesítés a megfelelő jogkövetkezmény;²¹

vi.) a természetbeni teljesítés elsősorban akkor lehet adekvát jogkövetkezmény, ha a szerződésszegő fél kötelezettsége valaminek az adása, míg a pénzbeli kompenzáció tűnik megfelelőbbnek, ha a szerződésszegő félnek tennie kell valamit. Ez a megkülönböztetés megfelel az adásra (*dare*) és a tevékenységre (*facere*) irányuló szerződések közötti különbségtételnek, észszerű lehet a bírósági döntések kikényszerítése szempontjából, és reflektál a teljesítés ellenőrzésének problémájára is;²²

vii.) a bíróságnak mérlegelési jogkört kell kapnia a teljesítés kikényszerítésében való döntés kapcsán, mivel az esetek többségében elengedhetetlen valamennyi körülmény figyelembe vétele és a felek érdekeinek kiegyensúlyozása, ideértve a kártérítés adekvátságának megítélését és a költségek, terhek, ráfordítások, idő és a fedezeti ügyletek indokoltságát is;

viii.) ha a kötelezett kötelezettsége valamely jognyilatkozat adása, a jognyilatkozatot a bíróság az alperes helyett ítéletével pótolhatja, ezzel teljesítve a szerződést természetben – ilyen igény kapcsán nem értelmes a természetbeni teljesítés lehetőségének a megtagadása;

ix.) kereskedelmi ügyletekben jellemzően a kártérítés az adekvát jogkövetkezmény, míg a nem kereskedelmi ügyletekben általában a természetbeni teljesítés tűnik a megfelelő jogkövetkezménynek; ezért helyesnek tűnik különböző standardok és szemlélet alkalmazása a kereskedelmi és nem kereskedelmi ügyletekben, de ez sem lehet abszolút szempont, mert pontosabb és kifinomultabb döntési elvekre van szükség;

x.) a polgári jogi szabályozás és bírósági gyakorlat a természetbeni teljesítés tekintetében szoros összefüggésben van az ítéletek végrehajthatóságával. A végrehajtás

²⁰ SCHWARTZ, Alan: The Case for Specific Performance. *The Yale Law Journal*, 89, (1979) 2., 271–306. o., 305. o.

²¹ Ez például a Uniform Commercial Code megoldásának a fő vezérelve [UCC § 2-716 subpar. (1)] WHITE, James J. – SUMMERS, Robert S.: *Uniform Commercial Code*. 5th ed. St. Paul, Minn., 2000. § 6-6 a.

²² BISHOP, William: The Choice of Remedy for Breach of Contract. *The Journal of Legal Studies*, 14, (1985) június, 299–320. o. 300. és 320. o.

szabályainak alkalmasaknak kell lenniük a bíróság által esetlegesen elrendelt természetbeni teljesítés kikényszerítésére.

A természetbeni teljesítés lehetősége szorosan kötődik a lehetetlenülés különböző formáihoz: ha a lehetetlenülést rugalmas fogalomként kezeljük (mint például a gazdasági lehetetlenülés eseteit), szembesülünk olyan esetekkel, amelyekben a teljesítés elnehezülése mentesülést jelent a természetbeni teljesítés alól, és a szerződéses kötelezettséget kártérítési kötelembé fordítja át.

7. A teljesítés kikényszerítése és a magyar polgári jog

Szerződésszegés esetén a természetbeni teljesítés elsődleges jogkövetkezményé tétele nemcsak morális és filozófiai szempontból indokolt választás, hanem a szerződési jogi szabályozási jogpolitika konzisztenciája és hagyománya miatt is. A természetbeni teljesítés mint általános szabály összhangban van azzal a fejlődéssel, amely nemzetközi téren is érzékelhető, és ami megjelenik az új jogi modellekben is. A valós probléma az, hogy miként lehet jól megfogalmazni a természetbeni teljesítés kivételeit a fent megjelölt szabályozási kritériumok mellett. Az explicit kivételek alkotása a szabályozás szintjén általában nem célravezető. Olyan rugalmas megoldások alkalmazása, mint a gazdasági lehetetlenülés vagy elvárt magatartási standardok (pl. jóhiszeműség és tisztesség követelménye) olyan rendszert tudnak megvalósítani, amely meghagyja a mozgásteret és a diszkrecionális jogkört a bíróságoknak, akik így esetenként dönthetik el, hogy a természetbeni teljesítés, a kártérítés vagy a kötelezettség alóli mentesítés lehet-e az adott tényállás mellett a szerződésszegés adekvát jogkövetkezménye. A magyar jog által biztosított rugalmas megoldás két fő pillére a *lehetetlenülés*, valamint a *jóhiszeműség és tisztesség* követelménye.

8. Lehetetlenülés, természetbeni teljesítés és fedezeti ügylet

A Ptk. 6:179. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés szerint, ha a szerződés teljesítése a szerződés megkötése után válik lehetetlenné, a szerződés megszűnik. A szerződés természetben való kikényszeríthetősége tehát a lehetetlenülés következtében megszűnik, azaz a kötelezett már nem követelheti – a kötelezetti késedelem szabályai szerint – a szerződés teljesítését. A Ptk. 6:180. § (2) bekezdése szerint azonban, ha a teljesítés lehetetlenné válásáért valamelyik fél felelős, a másik fél a szerződés-

szegéssel okozott kárának megtérítését követelheti.²³ Azaz, ha a teljesítés olyan okból válik lehetetlenné, amelyért a kötelezett felelős, kártérítést kell fizetnie: a szerződésből fakadó kötelezettsége kártérítési kötelembé fordul át. A lehetetlenülés kiterjesztően értelmezhető, és a bírói gyakorlatban lefedi a fizikai lehetetlenülést, a jogi és gazdasági lehetetlenülést, valamint a szerződés céljának a lehetetlenülését is. Ebből következik, hogy ha a teljesítés lehetetlenné, jogellenessé vagy olyan nehezzé válik a kötelezett számára, hogy észszerűen nem várható el tőle a kötelezettség teljesítése, a következmény a teljesítés kikényszerítése helyett a kártérítési felelősség.

Észszerű kizárni a teljesítés követelésének a jogát, ha a sértett a teljesítéshez más forrásokból hozzáférhet. Ehhez a következtetéshez eljuthatunk azáltal, hogy a fedezeti ügylet (6:141. §) megkötését a sérelmet szenvedő jogosult kötelezettségévé tesszük a kárenyhítési kötelezettség, az együttműködési kötelezettség vagy a jóhiszeműség és tisztesség követelményének keretei között.

9. Kötér és átalány-kártérítés

A kereskedelmi ügyletek terén a legfontosabb szempont minden tekintetben a kockázatmegosztás. A kereskedelmi kapcsolatok egyik jellegzetes tulajdonsága, hogy a piacra lépés mindig döntés: senki sem köteles a játékot játszani, azonban, ha úgy dönt, hogy beszáll, el kell fogadnia a játékszabályokat. Ha fő szabálynak azt vesszük, hogy a résztvevők gondoskodnak magukról, akkor feltételezhetjük, hogy mindenki a szabályoknak megfelelően játszik, és mások is ezekhez a szabályokhoz tartják magukat. A helyzet épp az ellentéte a fogyasztói ügyleteknek, ahol nem a fogyasztó döntése a fogyasztóvá válás, de fogyasztóként, egész egyszerűen a modern társadalomban való léténél fogva, mindenki kénytelen az alkupozícióból adódó kockázatok terheit viselni. A kereskedelmi ügyletek körében azonban mind a jogalkotónak, mind a jogalkalmazónak el kell ismernie, hogy a szerződő felek relatíve azonos alkupozícióval bírnak. Ez erős érv az állami beavatkozás minimalizálása és a piaci szereplők lehető legnagyobb szabad mozgásterének biztosítása mellett. Ennek a megközelítésnek a szerződéses kockázattelepítés kapcsán több fontos következménye is lehet. Az egyik, hogy a szerződő felek rendelkezési joga kiterjed a szerződésszegés következményeinek a meghatározására, így a felek fő szabály szerint szerződésszegés esetére

²³ A 6:180. § (2) bekezdése azt is kimondja, hogy ilyen helyzetben a másik szabadul a szerződésből eredő teljesítési kötelezettsége alól, azonban ennek valós tartalma nincsen, hiszen a 6:179. § (1) bekezdésében foglalt szabály a lehetetlenülés következményeként – függetlenül attól, hogy annak bekövetkezéséért bármelyik fél felelős-e – a szerződés megszűnését határozza meg. A megszünt szerződésből további jogok és kötelezettségek pedig nem fakadhatnak.

korlátozhatják a felelősségüket, és általában véve is szabadon telepítik a szerződészegés kockázatait, a közrend keretein belül.

A szerződészegés esetére a felek által meghatározott jogkövetkezmény a szerződészegés esetére megállapíthat pontos összegű fizetési kötelezettséget, jogot biztosíthat a sérelmet szenvedett félnek a szerződés megszüntetésére, vagy felhatalmazhatja a felet meghatározott összeg visszatartására. Ennek megfelelően a szerződő felek tipikus kockázatelepítési megállapodásai célozhatják a szerződészegés esetére megállapított kártérítés korlátozását; lehetővé tehetik a szerződészegés vagyoni következményeinek tervezését; lehetővé tehetik a sérelmet szenvedő jogosult kárpótlását olyan helyzetben, amelyben a kártérítésre való jogosultság rendes szabályai szerint a kár helyrehozhatatlan; lehetővé tehetik, hogy a sérelmet szenvedett fél kárpótlást kapjon akkor is, ha a kártérítés mértéke nehezen bizonyítható; lehetővé tehetik a felek számára, hogy a kockázataikat a bekövetkező károk természete szerint telepítsék, továbbá teljesítésre ösztönözhetnek, ha a jogosult számára a teljesítés értékebb, mint a kártérítés.²⁴

9.1. Átalány-kártérítés (*liquidated damages*)

A kereskedelmi szerződési gyakorlatban a felek gyakran törekszenek arra, hogy kiszámíthatóvá tegyék a szerződészegés következményeit, és ennek keretében előre meghatározzák annak a kompenzációnak a mértékét, amelyet a kötelezettnek a szerződés megszegése esetén a jogosult részére fizetnie kell. Így próbálják meg a felek kalkulálhatóvá tenni a kötelezettségeik megszegésének a következményeit és előre megbecsülni, illetőleg meghatározni minden olyan kárt, amelyet egy esetleges szerződészegés esetében jogosultként elszenvedhetnek. A kötbér erre a célra nem alkalmas, mert egyoldalú: a jogosultat a kötbér mértékéig mentesíti a kárának bizonyítási terhe alól, azonban a kötelezett kötelezettségét nem korlátozza. Ha a kötbér a szerződészegés esetén fizetendő kártérítésnek csak a minimumösszege, de nem a felső határa, akkor kockázatelepítésre nem alkalmas. A szerződészegés lehetséges kártérítési következményét összegszerűen rögzítő kikötések a kockázatelepítésnek a kereskedelmi ügyletekben alkalmazott legészszerűbb és optimális módjai, mert a kötelezett kockázatait és a jogosult által megkapott kártérítés mértékét kiszámíthatóvá teszik. Alkalmazásukkal elkerülhetők azok a későbbi viták, amelyek a jogosult bizonyítási szükséghelyzetéből fakadnak az általa elszenvedett kár mértéke tekintetében, nem is szólva a kártérítés előreláthatósági korlátjából fakadó bizonytalanságokról.

Az átalány-kártérítési kikötéseket széleskörűen alkalmazzák a kereskedelmi ügyletekben, de a jogrendszer nem viszonyulnak ehhez egyformán: a szerződési

---

²⁴ GULLIFER, Louise: Agreed Remedies. In BURROWS, Andrew – PEEL, Edwin (eds): *Commercial Remedies*. Oxford, 2003. 191–219. o., 191–192. o.

jog reakciója az átalány-kártérítés kapcsán attól is függ, hogy miként viszonyul a kötbérhez. Az angol és amerikai bíróságok a kötbért (*penalty*) nem tekintik érvényes kikötésnek (*rule against penalty*), ugyanakkor elfogadják és kikényszerítik az átalány-kártérítést (*liquidated damages*). Az elhatárolás alapja, hogy a kikötés „a jogsértő féllel szemben *in terrorem* megállapított pénzfizetési kötelezettség-e”, ami ki nem kényszeríthető kötbérikötés lesz, vagy inkább „a felek egyedi rendelkezése a szerződésszegés következményeként felmerülő kár előzetes meghatározásáról”, ami pedig érvényes átalány-kártérítési kikötés.²⁵

Átalány-kártérítési kikötés alapján a jogosultnak a kötelezett szerződésszegése esetén a megállapított összeg jár, tekintet nélkül arra, hogy milyen mértékű kárt szenvedett el, illetőleg hogy felmerült-e egyáltalán bármilyen kára. Ha pedig a tényleges kár nagyobb, mint a megállapított átalány-kártérítés, a kötelezett igénye is a megállapítás szerinti összegre korlátozódik. A megállapítás szerint a szerződésszegés esetén fizetendő összeget nem kötbérnek, hanem átalány-kártérítésnek kell tekinteni, ha a felek szándéka a kártérítés mértékének standardizálására és nem a kötelezett megbüntetésére irányult, továbbá, ha a szerződésszegés által okozott sérelem a szerződés megkötésének időpontjában bizonytalan vagy nehezen mérhető volt, és ha a megállapított összeg a szerződés megkötésekor a kötelezett várható veszteségének észszerű előzetes becslése volt.²⁶ Ha kiderül, hogy az átalány-kártérítést tartalmazó kikötés alapján a szerződésszegő félnek kevesebbet kell fizetnie, mint a jogosult ténylegesen felmerült kára, az átalány-kártérítés ténylegesen felelősségkorlátozóként működik.

9.2. Kötbér

A kontinentális jogrendszerek, mint a francia, a német vagy a magyar – szemben az angol-amerikai joggal – a kötbérikötéseket jellemzően érvényesnek tekintik, azzal, hogy annak mértékét a bíróság utóbb mérsékelheti. A kötbérnek kettős funkciója van: egyrészt kompenzációt nyújt a jogosultnak, másrészt pedig represszív szankcióként a *szerződésszegés megdrágításával a kötelezettet teljesítésre ösztönzi* akkor is, ha a szerződés megszegése előnyösebb lenne a számára (hatékony szerződésszegés). A kötbér a magyar szerződési jogban járulékos kötelezettség. A Ptk. 6:186 §-ában foglalt szabályok szerint a kötbérikötés alapján a kötelezett meghatározott összegű pénz fizetésére köteles abban az esetben, ha nem teljesíti a szerződést, vagy a teljesítése nem szerződésszerű olyan oknál fogva, amely alól magát kimenteni nem tudja. A kötbér fizetése nem mentesíti a felet a teljesítési kötelezettség alól, és a kötbért a jogosult akkor is követelheti, ha kára nem merült fel. A jogosult a szerződés meg-

²⁵ TREITEL, Guenther H.: *The Law of Contract*. 10th ed. London, 1999. 929. o.

²⁶ CALAMARI, John D. – PERILLO, Joseph M.: *The Law of Contracts*. 4th ed. St. Paul, Minn., 1998. 590. o.

szegésével okozott kárainak megtérítését is követelheti, akkor is, ha nem érvényesítette a kötbér iránti követelését.

Ahogy Goldberg rámutat, a kötbér mint a szerződő felek által kikötött büntetés elfogadottsága az adott jogi kultúrától is függ, és az angol-amerikai bírósági gyakorlat averziója a kötbérikötések kikényszerítése kapcsán a jogirodalomban nem kap általános támogatást.²⁷ Nemcsak az átalány-kártérítés és más független garanciák közötti különbségtétel következetlensége sugallja, hogy a kötbér el nem fogadása melletti érvek nem meggyőzőek és nem is észszerűek, de a szerzők gyakran hangsúlyozzák a kötbérikötések előnyeit. A büntető elem miatt a kötbér a kötelezett által nyújtott biztosítékként szolgál a jogosult számára, sokszor szolgáltat információt a kötelezett megbízhatóságáról, és korlátozza a szerződések újratárgyalásának kötelezett általi kikényszerítését.²⁸ A szerződési jogi szabályozás az átalány-kártérítést és a kötbért közelebb hozhatja egymáshoz, ha nem engedi a kötbért meghaladó kártérítés követelését. Ennek a megoldásnak a hátránya azonban az, hogy arra kényszeríti a feleket, hogy a kötbér összegének a meghatározása során egy kevésbé valószínű kártérítéssel is számoljanak.²⁹

10. Következtetések

A hatékony szerződésszegés nem tilalom vagy megengedés kérdése, hanem a piaci alapú döntések szükségszerű következménye: a kötelezett megszegi a szerződést, ha ez a számára akár a költségek alakulása, akár nagyobb haszonnal kecsegtető üzleti alternatíva miatt nagyobb haszonnal (vagy kisebb költséggel) jár. Hátránya azonban az, hogy a jogosultat kiszolgáltatott helyzetbe hozza, és a szerződés újratárgyalására kényszerítheti, ez pedig alááshatja a szerződésekbe vetett bizalmat. A hatékony szerződésszegés lehetőségét a jog a *természetbeni teljesítés kikényszerítésének* a jogával korlátozhatja, ahogy azt a magyar jog is teszi azzal, hogy a jogosult számára biztosítja a *szerződés teljesítésének a követelésére irányuló jogot*. A jog továbbá a kötbérikötés érvényességének az elismerésével jogvédelmi eszközt is ad a jogosult kezébe a hatékony szerződésszegéssel szemben; a *kötbér* elsődleges célja ugyanis a *szerződésszegés megdrágítása* és ezzel a kötelezett ösztönzése a szerződés teljesítésére.

---

²⁷ GOLDBERG, Victor P.: Further thoughts on penalty clauses. In GOLDBERG, Victor P. (ed.): *Readings in the economics of contract law*. Cambridge etc., 1989. 161. o.

²⁸ COOTER, Robert – ULEN, Thomas: *Law & Economics*. 5th ed. Boston etc., 2008. 260. sk. o.

²⁹ FISCHER, Detlev: *Vertragstrafe und vertragliche Schadensersatzpauschalierung*. Frankfurt am Main, 1981. 161. o.